

Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Otel İşletmelerini Çevre Duyarlılığı Açısından Değerlendirmeleri

Şefik Okan Mercan

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesi, Çanakkale

Öz

Bu çalışmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin, çalıştıkları ya da staj yaptıkları otel işletmelerini çevre duyarlılığı açısından değerlendirmesi amaçlanmıştır. Bu açıdan, öğrencilerin çevreye verdikleri önemi ve çalıştıkları işletmelerin çevreye yönelik uygulamalarını nasıl değerlendirdikleri önem-performans analiziyle belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında 164 öğrenciden anket tekniğiyle veri toplanmıştır. Turizmde istihdam edilecek potansiyel kişiler olan öğrencilerin sektörel bilgileri ve tecrübeleri ışığında yaptıkları değerlendirmeler son derece önem arz etmektedir. Çalışmanın sonucuna göre katılımcıların en çok; kâğıt, teneke, plastik, şişe vb. geri dönüşümüne önem verdiği belirlenmiştir. Diğer taraftan, kullanılmış, dönüştürülebilir ürünlerin satın alınması ve kullanılması ise otellerde en düşük düzeyde uygulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çevre, otel işletmeciliği, çevre duyarlılığı, lisans düzeyinde turizm eğitimi

Undergraduate Tourism Students' Evaluation of the Hotel Enterprises in Terms of Environmental Awareness

Abstract

This study focuses on Çanakkale Onsekiz Mart University undergraduate tourism students' evaluation of the hotel enterprises that they are working for as a staff member or a trainee in terms of environmental awareness. In this respect, it was aimed to determine the students' perceptions regarding the environment and how they evaluate the practices of hotel enterprises toward the environment by carrying out importance-performance analysis. Within the framework of the study data were collected from 164 students through conducting a questionnaire. Since these students are potential employees for the tourism sector, their evaluations through sectoral knowledge and experiences are of vital importance. The results of the study showed that the participants value the recycling of paper, tin, plastic, bottle and etc. the most. On the other hand, purchasing/using post consumer recyclable products are rarely applicable in the hotels.

Keywords: Environment, hotel management, environmental awareness, undergraduate education in tourism

GİRİŞ

Turizm, en önemli dinamik sektörlerden biridir. Turizmin; istihdam yaratma, sürdürülebilir üretim/tüketim ve doğal kaynakların korunması gibi sürdürülebilir gelişme amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli bir katkısı vardır (UNWTO, 2015). Sürdürülebilir turizmden; çevreye saygılı ya da daha az zararlı, aynı zamanda turizm pazarına rekabet avantajı sağlayan ve uzun dönemde ekonomik bakımdan yararı olan turistik ürün gelişimi anlaşılmalıdır.

Turizmi diğer sektörlerden ayıran en önemli özelliklerden birisi tüketicilerin ürünün üretildiği yere gitme zorunluluğunun olmasıdır. Bu noktada turistik

faaliyetlere ev sahipliği yapan alanların çevresel özellikleri önem kazanmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006).

Çevre ve turizm arasında çok sıkı bir ilişki söz konusudur. Çevre, turizm için olmazsa olmaz bir elemandır. Çevre ve turizm arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Yani çevre ve turizm hem birbirini etkileyen hem de birbirinden etkilenen iki olgudur. Çevre doğru kullanıldığı zaman turizm için çok önemli bir eleman niteliği taşımaktadır. Turizm sayesinde çevrenin korunması ve geliştirilmesi de sağlanmaktadır. Ancak turizmde plansız bir kullanım çevreye bazı zararlar verebilmekte hatta çevreyi tamamen yok edebilmektedir. Bu da turizm için, "bindiği dalı kesmek" anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak turizm, kendisi için büyük öneme sahip kaynakları belirli bir süre ya da hiçbir zaman kullanamamaya karşı karşıya kalabilmektedir. Dolayısıyla bu durumdan hem çevre hem de turizm zarar görebilmektedir. Üstelik çevreye verilen zararların düzeltilmesi ya çok uzun zaman alabilmekte ya da hiç mümkün olamamaktadır.

Turizm gelişimi büyük oranda doğal çevreye bağlıdır. Turizm gelişimi iki yönüyle dikkat çekmektedir. Turizm bir taraftan ekonomik büyümeyi desteklemekte, bu esnada -eğer iyi planlanmazsa ve yönetilmezse- çevresel zararlara da yol açmaktadır. Turizm endüstrisi açısından çevresel etkilerin belirlenmesi son derece etkilidir (Tang, 2015). El değmemiş sahiller, uygun iklim şartları, temiz hava, farklı manzaralar turizmi destekler niteliktedir. Buna karşın turizm, "altın yumurtlayan tavuğu kesmek" sözünde olduğu gibi, iyi yönetilmediği zaman çevreye zarar verme potansiyeline de sahiptir (Mensah, 2006). Dolayısıyla turizmle ilgili makro kararlarda; ekonomik yararların ve çevresel kalitenin birlikte düşünülmesi gerekmektedir (Tang, 2015). Bir başka ifadeyle turizm işletmelerinin, söz konusu kaynakların kullanılmasını ve korunmasını sadece maliyet kaygısı olarak değil, geleceği düşünme olarak da dikkate alması şarttır. Bu bakımdan turizm gelişim planlarının daha sürdürülebilir olacak şekilde hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir (Almeida, 2013).

Çevre, belirli bir ülkeye, bölgeye ya da yöreye yönelik turizm talebinin oluşmasında ve bu talebin yinelenmesinde önemli bir etkidir. Ayrıca turistlerin gidecekleri yerin, orada kalacakları sürenin belirlenmesinde de çevre faktörü ortaya çıkmaktadır (Kınacı vd., 2011). Çevresel kaynakların zengin olduğu yerler, turistler için başlıca çekim merkezleri olurken, söz konusu kaynakların zarar görmesi, ilgili çekim özelliğinin yitirilmesi anlamına gelmektedir (Kahraman ve Türkay, 2012). 1996 yılında yapılan bir araştırma, seyahat edenlerin % 95'inin destinasyonların çevresel koşullarını dikkate aldığını ortaya koymuştur. Bu durum; devletleri, yerel halkı, sivil toplum örgütlerini, tüketicileri ve turizm endüstrisini daha sürdürülebilir turizm uygulamalarına sevk etmiştir (Mensah, 2006). Bu açıdan, çevresel değerlere önem veren ve bu yöndeki uygulamalara yönelen, çevreyi koruyan ve geliştiren işletmelere olan talebin zamanla artış göstereceği ve bu işletmelerin rekabet avantajı elde edeceği düşünülmektedir (Dinçer ve Gedik, 2010; Dolmacı ve Bulgan, 2013).

Global ölçekte turizmin çevresel etkileri, fiziksel ve psikolojik etkiler olarak ikiye ayrılabilir. Bu etkiler doğrudan veya dolaylı şekilde olabilmektedir. Global

ölçekte turizm; arazi kullanımının değişmesi, enerji kullanımı, yaban hayatının yok olması ve değişmesi, hastalıkların yayılması, çevre anlayışının ve algısının değişmesi gibi konularda rol oynamaktadır (Gössling, 2002).

Turizm eğitimi alan öğrenciler, turizm sektörü için geleceğin çalışanları ve yöneticileri durumundadır. Öğrencilerin bakış açısıyla turizm işletmelerinin çevresel açıdan değerlendirilmesi son derece önemlidir. Çünkü öğrenciler bir anlamda turizmde hem çalışan, hem gelecekte çalışmayı düşünen, hem de tüketici gözüyle değerlendirme yapabileceklerdir. Çevre konusunda kişilerin bireysel düşünceleri, hassasiyetleri ve uygulamaları, onların iş yaşamlarında da bu konuya önem verip vermemeleri konusunda ön bilgi niteliği taşımaktadır. Bu açıardan çalışmanın turizm öğrencileri üzerine yapılmasının, turizmde çevrenin önemi ve geleceğiyle ilgili geleceğe dönük yaklaşımlara yön verebileceği düşünülmektedir. Daha önce turizmde çevreyle ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak; çalışanlar yöneticiler ve tüketiciler üzerine yapıldığı düşünülürse, konuyu öğrencilerin bakış açısıyla değerlendirmenin literatüre de bu anlamda katkı sağlayacağı beklenmektedir.

OTEL İŞLETMELERİNDE ÇEVRE YÖNETİMİ

Oteller, çevrenin korunması konusunda kritik öneme sahiptir. Otellerde; özelliği, yapısı ve hizmetleri gereği önemli miktarlarda enerji, su ve dayanıksız tüketim malları kullanılmaktadır. Aynı zamanda otel endüstrisi çevresel konularda artan bir baskıyla karşı karşıya kalmaktadır. Sonuç olarak bazı otel yöneticileri uzun dönemde ekonomik sürdürülebilirliğin ve gelişmenin, işletmelerin çevre politikalarına bağlı olduğu kanısına varmıştır (Erdoğan ve Barış, 2007). Çevreye duyarlı uygulamaları olan otel işletmeleri açısından; yasal baskı, çevre uygulamalarına olan ihtiyaç, müşterilerin ve çalışanların beklentileri büyük önem arz etmektedir (Emeksiz, 2007; 148).

Turizmde çevresel konularla ilgili alanlar; atıkların geri dönüşümü, atık yönetimi, temiz hava, enerji ve su kullanımı, çevre sağlığı, kaynak çeşitliliğinin korunması, yerel toplumun sürece dâhil edilmesi, altyapı ve üstyapı çalışmaları ve çevresel eğitim gibi konulardır. Söz konusu konular aynı zamanda sürdürülebilir turizmin de amaçları arasındadır (Mensah, 2006; Erdoğan, 2003; Güneş, 2011).

Çevre konusunda, otellerin atıklarını nasıl geri dönüştürdükleri, doğal kaynakların tüketimini azaltmak ve maliyetleri düşürmek açısından önemlidir. Ayrıca otel yöneticilerinin çevre konusundaki algıları ile otellerin yerel halka etkileri de çevresel uygulamalar açısından son derece önemlidir. (Mensah, 2006). Ancak, çevre konusundaki en önemli sorun, çevresel farkındalık ile uygulamalar arasındaki büyük farktır (Erdoğan ve Barış, 2007). Yani kimi işletmelerin/yöneticilerin çevre bilincine sahip olmasına rağmen bu bilinci uygulamalarda gösteremediği ifade edilebilir.

Devlet düzenlemeleri de çevresel uygulamaların gerçekleştirilmesi açısından önemlidir. Turistlerin çevreye duyarlı uygulamalara yönelik talebi de bu açıdan artabilecektir. Dolayısıyla, işletmelerin çevre dostu uygulamalara yönelmeleri gereklidir (Enz ve Siguaw, 1999).

Turizm endüstrisinde ve çevre politikalarının uygulanmasında bazı önemli noktalar ortaya çıkmaktadır. Bunların birincisi, birçok otelin ve restoranın; doğal güzelliklerin ön plana çıktığı, tarihi, hassas çevresel dengelerin olduğu alanlarda yer almasıdır. İkinci olarak, turistik hizmetlerden yararlanılması kaynakların sürekli azalmasını beraberinde getirmektedir. Sürekli sıcak sulu banyoların, yüzme havuzların ve saunaların, temiz çarşafların ve havlular kullanılması, çok çeşitli yiyecek-içeceklerin tüketilmesi ve havaalanı transferi gibi hizmetlerde sürekli bir kaynak kullanımı söz konusudur (Kirk, 1995). Bu anlamda çevresel kaynaklarla turistik hizmetler karşı karşıya gelebilmektedir.

Oteller, turizm endüstrisi içinde enerji kaynaklarının en çok kullanıldığı işletmelerdir. Bunun sonucunda atık oluşumu otellerin çevre üzerindeki en belirgin özelliğidir. Bir değerlendirmeye göre 1 otelde, günde müşteri başına 1 kg atık oluşmaktadır ki bu her ay tonlarca atık anlamına gelmektedir. Bu atıkların % 50-60'ı yeniden kullanılabilir/geri dönüşümü olan atıklardır. Radisson SAS otelleri, 2002 yılında müşteri başına günlük atık miktarının 3,1 kg olduğunu rapor etmiştir (Bohdanowicz, 2005). Farklı bir çalışmada bir turist otelde ortalama iki haftalık konaklaması sonucunda, 100 kg'den fazla fosil yakıt tükettiği hesap edilmiştir (Gössling, 2000). Öte yandan otellerde; yenilenemeyen ve geri dönüşümü olmayan kaynakların çok kullanılması, katı atıkların ayrıştırılmaması, aşırı su ve enerji kullanımı sık sık eleştirilmektedir (Nicholls ve Kang, 2012).

Oteller açısından çevresel kaynakların kullanımıyla ilgili; atık suyun arıtılması, arıtılmış suyun bahçe sulamada kullanılması, enerji tasarruflu sistemlerin odalarda ve genel alanlarda (tasarruflu ve fotoselli lambalar) kullanılması, güneş enerjisi kullanımı, çarşafların ve havluların kirlilik durumlarına ve müşteri isteklerine göre değiştirilmesine yönelik uygulamalar dikkat çekmektedir (Erdoğan ve Barış, 2007). Otellerde atık azaltımına yönelik bu uygulamalar; kaynak kullanımı, zaman, maliyet gibi konularda işletmelere ve toplumlara büyük faydalar sağlayabilecektir. Örneğin, otel odalarındaki yarım kalmış sabunlar ve şampuanlar biriktirilerek evsizlere ve/veya hayır kurumlarına gönderilebilir. Bilgi alabilmek/verebilmek için basılı kâğıtlar veya fotokopiler yerine e-mail adresleri ve TV'ler kullanılabilir. Bu sayede; zaman, maliyet, kaynak kullanımı açısından fayda sağlanabilecektir. Kullanılmış mobilyalar ihtiyacı olan işletme çalışanlarına ve hayır kurumlarına; bilgisayar v.b araçlar ise okullara verilebilir. Kartonlar ve kutular, geri dönüşüme gönderilebilir ya da yeniden kullanılabilir. Eski çarşaflar veya havlular temizlik bezi olarak kullanılabilir. Mutfakta ve restoranlarda plastik yerine yıkanabilen/tekrar kullanılabilen kap-kacak kullanılabilir. Kalan yemekler; ya ayrıştırılarak hayır kurumlarına veya hayvan barınaklarına gönderilebilir ya da birtakım işlemler sonrasında gübre olarak kullanılabilir (Enz ve Siguaw, 1999).

Otellerdeki çevresel uygulamaların yerine getirilmesinde bazı teşvik edici ve engelleyici durumlar vardır. Buna göre teşvikler; finansal kazanç (maliyet düşürme ve verimliliği artırma), kişisel düşünceler (çevre konusunda fedakârlık veya kişisel ilgi), tüketicilerin beklentilerini karşılama, otel imajını geliştirme (yeşil imaj), pazarlama avantajıdır. Bu konudaki engeller ise; yüksek maliyetler (yatırım ve işletme

maliyetleri), zaman ve bilgi kısıtı, hizmetlerin kısıtlanması (porsiyonun azaltılması, çarşafın yıkanma sıklığı), çalışanları inandırmanın zorluğu ve otellerin çevresel etkilere karşı sorumlu olmadığı düşüncesidir (Ayuso, 2006).

Turizm endüstrisiyle bağlantılı olarak çevresel yönetim sistemi, ISO 14001, eko-etiket gibi bazı uygulamalar söz konusudur. Çevre yönetim sistemi, turizm işletmelerinin (özellikle otellerin) 1990'lı yıllardan bu yana başvurduğu bir sistemdir. Sistem; işletmelerin çevre performansını yöneten ve zamanla belirli stratejilerle geliştiren bir yapıdır. Çevre yönetim sistemini düzenlemek ve uygulamak için iki standart vardır. Bunlardan biri, ISO 14001 çevre yönetim sistemi, diğeri ise eko yönetim ve denetim planıdır (EMAS) (Ayuso, 2006). ISO 14001, çevresel yönetim sisteminin gereklerini düzenleyen ve gösteren uluslararası kabul görmüş bir standarttır. ISO 14001, kaynakların daha verimli kullanılması ve atık azaltımı yoluyla işletmelerin çevresel performansını geliştirmeye, onlara rekabet üstünlüğü ve paydaşlarına güven kazandırmaya katkı sağlamaktadır (ISO, 2016). ISO 14001, çevre yönetim sisteminin standartları içerisinde çevre politikası oluşturulmasında işletmelere yol göstermektedir. ISO 14001, belgelendirme gereği olarak bağımsız işletmeler tarafından denetlenebilir (Byczek, 2015). Çevre yönetim sistemiyle ilgili diğeri bir standart ise EMAS'dır. 2014 Ağustos itibariyle 4000'den fazla kuruluş ve 7500'e yakın bölge EMAS'a kaydolmuştur. EMAS, işletmelerin; çevresel ve finansal performansını ve genel olarak topluma ve paydaşlara çevresel kazanımları arttırmak temel amacına yönelik gönüllü bir yapıdır (ec.europa.eu, 2015).

Çevresel çabaların eko-etiket yoluyla tanınması da turizm sektöründe önem kazanmıştır. Eko-etiket uygulaması, 1990'lı yıllarda gelişmiş ve konaklama olanakları ve oteller üzerinde yoğunlaşmıştır. Eko-etiket, işletmelerin çevre performansını bazı yönleriyle garanti eden ve tüketicilere bilgi veren araçlardır. Teoride eko-etikete başvurma nedeni işletmelerin pazarda farklılaşması amacıyla. Bu yolla işletmelerin kendi ürünlerinin rakip ürünlere göre çevresel açıdan daha uygun olduğu ortaya koyulmaktadır (Ayuso, 2006). Turizm sektörüyle ilgili diğeri bazı uygulamalar; yeşil yıldız, beyaz yıldız, ekolojik oteller, yeşil otel, yeşil dünya sertifikasıdır (Dinçer ve Gedik, 2010).

İLGİLİ LİTERATÜR

Turizm destinasyonlarındaki otel endüstrisinin gelişimi doğal kaynakların varlığına ve kullanılabilirliğine bağlıdır. Turizmle bağlantılı kaynaklar ve varlıklar, o turizm destinasyonlarının doğal çekicilikleridir. Doğal çevrenin zarar görmesi veya bozulması turizm işletmelerinin gelişimini de tehlikeye atmaktadır (Bohdanowicz, 2005).

Bu çalışmada öncelikle konuyla ilgili literatür taranmış ve benzer çalışmalar ortaya koyulmuştur. Turizmle ve çevresel uygulamalarla ilgili, otellerde, restoranlarda, destinasyonlarda yapılmış çalışmalar bulunmaktadır.

Almeida (2013), turizmde çevre yönetimini, öğrenci algıları ve restoran yöneticileri üzerinde cinsiyet farklılığını da dikkate alarak yaptığı bir araştırmada

incelemiştir. Çalışmada turizm endüstrisinde enerji, su kullanımının ve atık yönetiminin önemine vurgu yapılmıştır. Çalışmadaki bulgular 197 turizm öğrencisinden ve 409 restoran yöneticisinden elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, hem öğrenciler hem de restoran yöneticileri açısından kadınların çevresel ve sosyal uygulamalara erkeklerden daha ilgili olduğu ve öncelik verdiği ortaya çıkmıştır. Çalışmanın diğer bir sonucuna göre, en önemli 3 çevresel uygulama sırasıyla; işletmelerin çalışanlarını çevresel konularda eğitmesi, çevreye zararlı ürünlerin kullanımını azaltılması ve su tasarrufu sağlayıcı uygulamalar şeklindedir.

Ayuso'nun (2006) çalışması, sürdürülebilir çevre uygulamalarının İspanya'daki otellerde neden ve nasıl kullanıldığı üzerinedir. Çalışmada sürdürülebilir turizm gelişiminin; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel amaçlara dayalı bir planlama süreci olduğuna dikkat çekilmiştir. Çalışmada sürdürülebilir çevre konusunda; çevresel uygulamaların, eko-etiketin, çevresel yönetim sistemlerinin ve çevresel performans göstergelerinin önemine değinilmiştir.

Gürol, Avcıkurt ve Korkmaz (2012) çalışmalarında, tüketicilerin günlük yaşamlarında çevreye duyarlılıklarını ve konaklama işletmelerinin çevreye duyarlı uygulamalarından beklentilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcıların çevre duyarlılıklarının yüksek olduğu ve çevre konusunda bilinçleri arttığında çevreye duyarlı ürünleri daha çok satın almaya çalıştıkları belirlenmiştir.

Geerts (2014), çevre ile ilgili sertifikaları, otel yöneticilerinin düşünceleri ve algıları açısından değerlendirmiştir. Bu değerlendirme; turizm endüstrisinde sürdürülebilir uygulamaları destekleme, kârlılığı arttırma ve tüketicilere daha doğru bilgiler sunabilme açısından yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, çevre ile ilgili sertifikaya sahip otellerin yöneticileri, söz konusu sertifikaların otellere sürdürülebilir politikaların uygulanması ve rekabet üstünlüğü sağlaması açılarından katkı sağladığını bildirmiştir. Ayrıca katılımcıların çoğu, otellerde sürdürülebilir uygulamaların maliyet tasarrufu sağlamak amacıyla yapıldığını da vurgulamıştır. Uygulamalar sonucunda da sadece elektrik enerjisi kullanımı anlamında bile ciddi maliyet tasarrufları sağlandığı ifade edilmiştir. Çalışmanın bir diğer sonucuna göre, otellerin çevreye yönelik aldıkları sertifikaların içeriği konusunda tüketicilere yeterli bilgi veremedikleri ortaya çıkmıştır. Bunun nedenleri, çevreyle ilgili verilen sertifikaların çok çeşitli ve fazla olması ve otel endüstrisinde rekabetin yoğun olması olarak ifade edilmiştir. Hsieh (2012) ise, otellerin çevresel politikalarının ve uygulamalarının web sayfaları üzerinden değerlendirilmesine yönelik bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın yapıldığı otellerin %46'sının web sayfalarında çevresel konularla ilgili bilgilendirme yaptığı belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca, otellerde çevre konusunda daha çok; enerji yönetimi, çevre eğitimi (çalışanlar ve tüketiciler için), su tasarrufu, atık yönetimi, çevreye uygun ürünlerin satın alınması/tedariki gibi konular üzerinde durulduğu sonucuna da varılmıştır.

Yen, Chen ve Teng'in çalışmalarında (2013), otel çalışanlarının çevresel davranışlarıyla iş tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna göre;

enerji yönetimi, çevresel üretim/tedarik, örgüt sistemi/kontrol ve dış ilişkiler konuları çalışanların örgütsel bağlılığını ve iş tatminini olumlu açıdan etkilemektedir. Çalışmaya göre, çevre yönetimi oteller için son derece önemlidir. Otellerin çevre yönetimi konusundaki çabaları otellere rekabet üstünlüğü kazandırmada katkı sağlamaktadır. Ayrıca, çalışanların eğitim programlarına otellerin çevre yönetimi yönelik uygulamaları da dahil edilmelidir.

Chan W. ve Wong (2006), 3, 4, 5 yıldızlı otellerdeki katı atık problemi üzerine yaptıkları çalışmada, özellikle gazete atıkları üzerinde durmuştur. Araştırmanın yapıldığı 4 ve 5 yıldızlı otellerde odalara günlük 2'şer gazete verildiği belirtilmiştir. Chan ve Lam'ın (2001) çalışmaları da Hong Kong'daki otellerdeki katı atıkların tahmini ve hesaplanması üzerinedir. Çalışmanın sonuçlarına göre, otellerde en çok tuvalet kâğıdı atıkları daha sonra da gazete atıkları olarak ön plana çıkmaktadır.

Sünnetçioğlu ve Yılmaz (2015), restoran yöneticilerinin sürdürülebilir restoran yöneticiliği üzerine yaklaşımlarını değerlendirmiştir. Restoran yöneticilerinin, genel olarak ağaçlandırma ve yeşili koruma çalışmalarını çevre dostu uygulamalar olarak algıladıkları belirlenmiştir. Bunun dışında; geri dönüşüm, yeniden kullanma, atıkları ayırma ve sponsorluk gibi konulara önem verildiği belirlenmiştir. Ayrıca, işletme yöneticilerinin genel olarak çevre yönetimi ve sürdürülebilirlik konularında bilgi eksikliği olduğu sonucuna varılmıştır.

Chan E. ve Wong'un (2006) çalışmaları, Çin'deki otellerin ISO 14001 çevre yönetim sistemi standartlarına uyum ile ilgilidir. ISO 14001 çevre yönetim sistemi beş prensibi içermektedir. Bunlar; çevre politikaları, planlama, uygulama, kontrol/düzeltilme ve yönetim değerlendirmesidir. Çevre yönetimi ve kalite yönetimi araştırmalarında, işletmelerin ISO 14001 standartlarını kabul etmeleriyle ilgili sekiz değişken/faktör belirlenmiştir. Bunlar; maliyet tasarrufu, üst yönetimin ilgisi, çalışanların refahı, çevresel düzenlemelerle ilgili kurallar, tüketici beklentilerini karşılama, ticaret engellerine yönelik endişeler, genel merkezin çevresel uygulamalarını takip etme ve rekabet avantajı kazanmadır.

Akova vd. (2015) çalışmalarında, İstanbul'daki yeşil yıldızla sahip 4 ve 5 yıldızlı otellerin örgüt kültürleri arasında farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, yeşil yıldızlı otellerin rekabete dayalı yönetim biçimini benimsediği ifade edilmiştir. Buna göre, yeşil yıldızlı otellerin çevreye duyarlı uygulamalar yapmalarındaki asıl amacın, hedef pazarını genişletme ve rekabet edebilme olduğu belirlenmiştir.

Erdoğan ve Barış (2007), Ankara'daki otellerin; çevresel koruma, atık yönetimi, satın alma (geri dönüşümlü, yeniden kullanılabilen, enerji tasarruflu, çevreye zarar vermeyen ürünleri) enerji kullanımı ve koruma uygulamalarını incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, Ankara'daki otellerin, işletme politikalarında ve uygulamalarında genellikle çevresel korumaya bağlı nitelik eksikliğinden söz edilmiştir. Ayrıca çalışmanın yapıldığı otel yöneticilerinin gerekli çevre bilgisine ve ilgisine sahip olmadığı da belirlenmiştir ki bu sonuç Sünnetçioğlu ve Yılmaz'ın (2015) çalışmalarında da ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamındaki otellerin çoğunda (% 76,9),

çevreyi korumayla ilgili personel olmadığı belirlenmiştir. Çevreyi korumaya yönelik personel, bazı yöneticiler tarafından çevreyi temizlemekle sorumlu kat hizmetleri personeli olarak algılanmıştır. Yine otellerde çevre eğitimiyle ilgili çalışmaların çok sınırlı olduğu, otellerin sadece % 27,5'inde tüketicilere çevre eğitimi konusunda broşürler verildiği belirlenmiştir. Çalışmada, otellerdeki katı atık türlerinin; plastik, metal, cam, kâğıt ve gıda maddelerinden oluştuğu ifade edilmiştir. Çalışmada ayrıca, otellerde kullanılan cam kapların en çok sağlıklı olması; kâğıt kapların kolay ve sağlıklı olması; metal kapların sağlıklı ve kolay olması; plastik kapların ise ucuz ve kolay olması nedeniyle kullanıldığı sonucuna da varılmıştır.

Tortella ve Tirado'nun çalışmaları (2011), Mayorka adasındaki otellerdeki su tüketimi üzerinedir. Çalışmanın sonucuna göre, yönetsel kararlar su tüketimini etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak belirlenmiştir. Her şey dâhil sisteminin yaygınlaşması, su tüketimini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca otellerin, zincir işletme olup/olmaması da otellerdeki su tüketimini etkilemektedir. Küçük zincirlere bağlı otellerde su tüketimi, bağımsız işletilen otellere göre daha azdır. Bu farkın daha büyük zincirlere bağlı oteller düşünülüğünde daha da belirginleşeceği düşünülmektedir. Deng ve Burnett'in çalışmalarında (2002a), Hong Kong'taki otellerde su kullanımı incelenmiştir. Çalışmada otellerde suyun çoğunlukla; çamaşırhanede, mutfakta, odalarda kullanıldığı belirtilmiştir. Deng ve Burnett (2002b), bir diğer çalışmalarında ise bu kez otellerdeki enerji kullanımını incelemiştir. Çalışmada otellerde üç farklı enerjinin türünün (elektrik, gaz ve dizel yakıt); aydınlatmada, asansörlerde, ısıtmada-soğutmada (sıcak su, klimalar vantilatörler v.b), mutfakta (ocaklarda, fırınlarda) kullanıldığı belirtilmiştir. Her iki çalışmanın ortak sonucu olarak, su kullanımının da enerji kullanımının da, hem maliyet tasarrufu sağlamak hem de çevreyi korumak açısından önemine vurgu yapılmıştır.

Gil, Jimenez ve Lorente'nin çalışmaları (2001), çevresel yönetim uygulamaları ve bunun otel işletmelerinin finansal performanslarına etkilerinin belirlenmesi üzerinedir. Çalışmanın sonucuna göre; otellerin faaliyette bulunduğu süre ve yaşı, büyüklüğü, zincir işletme olup/olmaması, yönetim teknikleri, paydaşların çevresel baskıları gibi konular çevresel uygulamaların gerçekleştirilebilir düzeyini etkilemektedir. Çalışmanın diğer bir sonucuna göre ise, otellerin çevresel uygulamalarıyla finansal performansları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından birine göre, eski tekniklere ve olanaklara göre işletilen otellerde yeni otellere göre çevresel uygulamalara daha az yer verilmektedir.

Chan vd. çalışmalarında (2014), çevresel bilginin, farkındalığın, ilginin ve çalışanların çevreye yönelik davranışlarının otellerdeki çevresel uygulamalara olan etkileri araştırılmıştır. Sonuçlara göre, çevresel bilginin, farkındağın ve ilginin çevresel davranışları olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Çevresel davranışların da otellerdeki çevresel uygulamaları desteklediği vurgulanmıştır.

Mensah'ın (2006) çalışması, Gana'daki otellerdeki çevresel yönetim uygulamaları üzerinedir. Bu kapsamda 52 otel yöneticisine anket uygulanmıştır.

Çalışmada, çevresel uygulamalarının, bölgedeki oteller açısından ne düzeyde benimsendiği ve yerine getirildiği araştırılmıştır. Çalışmada otel yöneticileri çevre politikalarının amaçlarını sırasıyla; güvenli ve sağlıklı bir çevre, temiz çevrede kaliteli hizmet, korunan bitki örtüsü, çevresel zararların maliyetlerini azaltma, çevreyi koruma/geliştirme, kirliliği önleme olarak ifade etmiştir. Çalışmada kapsamındaki otellerde en yaygın çevresel yönetim uygulamaları sırasıyla; enerji tasarruflu ampül kullanımı (% 94,2), tekrar kullanılabilen çarşaflar ve havlular (% 74), çalışanlara çevre eğitimleri verilmesi (% 72), çevre dostu temizlik ürünlerini kullanımı (% 70) ve otellerin bulunduğu bölgedeki yerel halkı desteklemektir (% 70).

Hsieh (2012), otellerin çevresel politikalarının ve uygulamalarının web sayfaları üzerinden değerlendirilmesine yönelik bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın yapıldığı otellerin % 46'sının web sayfalarında çevresel konularla ilgili bilgilendirme yaptığı belirlenmiştir. Otellerde çevre konusunda daha çok; enerji yönetimi, çevre eğitimi (çalışanlar ve tüketiciler için), su tasarrufu, atık yönetimi, çevreye uygun ürünlerin satın alınması/tedariki gibi konular üzerinde durulduğu sonucuna varılmıştır.

Wang vd. (2013) çalışmalarında, yeşil yönetim standartlarını restoranlar açısından değerlendirmiştir. Yeşil renginin; çevre dostu uygulamaları, sosyal adaleti, ekonomik gelişmeyi ve sağlık kavramlarını temsil ettiği ifade edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre yeşil restoran standartları; yeşil gıdaları, yeşil çevreyi-malzemeleri ve yeşil yönetimi-sosyal sorumluluğu içermektedir.

Chou (2014) çalışmasında, yeşil uygulamaların turizm endüstrisi için yararlı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, yeşil uygulamaları gerçekleştiren bir işletmenin başarısının, sadece çevre konusundaki işletme politikalarına bağlı olmadığı, çalışanların kişisel düşüncelerine ve uygulamalarına da bağlı olduğunu belirtilmiştir.

Han ve Chan'ın (2013) çalışmaları, turistlerin yeşil otellere yönelik algıları üzerinedir. Çalışmanın sonucuna göre, enerji tasarrufu yapmak, çevre dostu malzemeler kullanmak ve tek kullanımlık ürünler kullanmamak yeşil otellerin yapacağı şeylerdir. Çalışmada, yeşil otellerde konaklamanın hem çevreye hem de otel misafirlerine fayda sağlayacağı ancak, buralarda konaklamanın en çok vurgulanan olumsuz yanlarının ise yüksek fiyatlar ve düşük konfor olduğu belirtilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, otel işletmelerinin potansiyel iş gücü konumundaki turizm lisans eğitimi alan öğrencilerin, çevreye verdikleri önemi ve çalıştıkları/staj yaptıkları işletmelerin çevresel uygulamalarını değerlendirmektir. Öğrenciler, eğitimlerini tamamlayana kadar turizm işletmelerinde genellikle geçici süreyle çalışmaktadır. Lisans eğitimlerinde edindikleri bilgilerle ve sahip oldukları bilinçle, öğrencilerin çalışmanın anketlerini tarafsızca cevaplayabilecekleri düşünülmüştür. Ayrıca öğrencilerin, konuya hem çalışan hem de otellerin potansiyel müşterileri gözüyle bakabilmesi de çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu anlamda konu üzerine yapılmış çalışmaların yeterli sayıda bulunmaması, çalışmanın literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada kullanılan veriler, anket tekniği yardımıyla toplanmıştır. Anket, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin, otellerdeki çevre uygulamalarını önem-performans yöntemiyle değerlendirmeleri istenmiştir. Anketin bu kısmındaki sorular, Kim'in (2009) çalışmasındaki ifadeler kullanılmıştır. Anketin ikinci bölümünde ise katılımcılara ve katılımcıların çalıştıkları otel işletmelerine yönelik tanımlayıcı ifadelere yer verilmiştir.

Araştırmanın evreni Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde 2015-2016 Eğitim Öğretim Yılında eğitim gören, otel işletmelerinde daha önce çalışmış ve staj yapmış yaklaşık 850 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anketin uygulanmasına geçilmeden önce 34 öğrenciye ön test yapılmıştır. Bunun sonucunda ankette anlaşılmayan 1 soru ankette çıkarılmıştır. Anketlerin uygulanması 2015 yılı Nisan-Mayıs aylarında gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan 192 öğrenciye anket uygulanmıştır. Bu anketlerden eksik veya hatalı işaretlenmiş 28 tanesi analiz dışında tutulup 164'ü değerlendirilmeye alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmadan elde edilen tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların; % 60,4'ünün turizm fakültesi 3. ve 4. sınıf öğrencisi olduğu, % 59,1'inin zincir otellerde çalıştığı, % 54,9'unun otellerin yiyecek-içecek bölümlerinde çalıştığı belirlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı İstatistikleri (N=164)

Değişken	Sayı	Yüzde	Değişken	Sayı	Yüzde
Cinsiyet			Otel Konumu		
Kadın	79	48,2	Şehir Oteli	66	40,2
Erkek	85	51,8	Kıyı Oteli	98	59,8
Yaş			Mülkiyet Durumu		
21 yaş ve altı	54	32,9	Bağımsız	67	40,9
22 yaş	37	22,6	Ulusal zincir	42	25,6
23 yaş	31	18,9	Uluslararası zincir	55	33,5
24 yaş ve üstü	42	25,6			
Okul Bölümü			Otel Bölümü		
Turizm İşlt. (Birinci ögr.)	93	56,7	Yiyecek ve İçecek	90	54,9
Turizm İşlt. (İkinci ögr.)	29	17,7	Önbüro	44	26,8
Seyahat İşlt. ve Turizm	42	25,6	Diğer	30	18,3
Öğrencinin Sınıfı			Çalışma süresi		
1. sınıf	38	23,2	30-60 gün	25	15,2
2. sınıf	27	16,5	61-90 gün	79	48,2
3. sınıf	38	23,2	91-150 gün	28	17,1
4. sınıf	61	37,2	150 gün üstü	32	19,5
Otel Sınıflandırması			Okulda Çevreyle İlgili Ders Alma		
4 yıldız	39	23,8	Evet	86	52,4
5 yıldız	125	76,2	Hayır	78	47,6

Araştırmada kullanılan ifadelere yönelik Güvenirlik Analizi Tablo 2’de yer almaktadır. Analiz sonucunda Önem ölçeğinin ($\alpha=0,862$) ve Performans ölçeğinin ($\alpha=0,894$) güvenilirlik düzeyi yüksek bulunmuştur. Ölçeklerin alt boyutlarının güvenilirlik düzeylerinin 0,647 ile 0,819 arasında değerler aldığı görülmektedir. Cronbach Alfa değerinin 0,60 ve üzerinde olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. (Durmuş vd., 2013). Bu açıdan ölçeklerin genel olarak kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Boyut	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha (α)	
		Önem	Performans
<i>Atık Yönetimi (AY)</i>	5	,699	,658
<i>Hava Kalitesi (HK)</i>	4	,777	,819
<i>Enerji Verimliliği (EV)</i>	5	,647	,772
<i>Su Yönetimi (SY)</i>	5	,648	,685
<i>Genel Ölçek</i>	19	,862	,894

Katılımcıların çevre uygulamalarına verdikleri önem ve çalıştıkları otellerin bu konulardaki performanslarını değerlendirmeleri Tablo 3'te yer almaktadır. İfadeler, Kim'in (2009) çalışmasında olduğu gibi "Atık Yönetimi", "Hava Kalitesi", "Enerji Verimliliği" ve "Su Yönetimi" boyutları altında incelenmiştir. Tabloya bakıldığında bütün ifadeler verilen önem düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Atık yönetimi boyutunda "Geri dönüşüm yapılması"na yönelik 1. ifadeye ($\bar{x}=4,62$) verilen önem düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Otellerin uygulamalarına yönelik olarak en yüksek ortalamanın "Otomatik sensörlü aydınlatmaları kullanma" ($\bar{x}=4,15$) ifadesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Yeşil Uygulamaların Önem ve Performans Derecesi

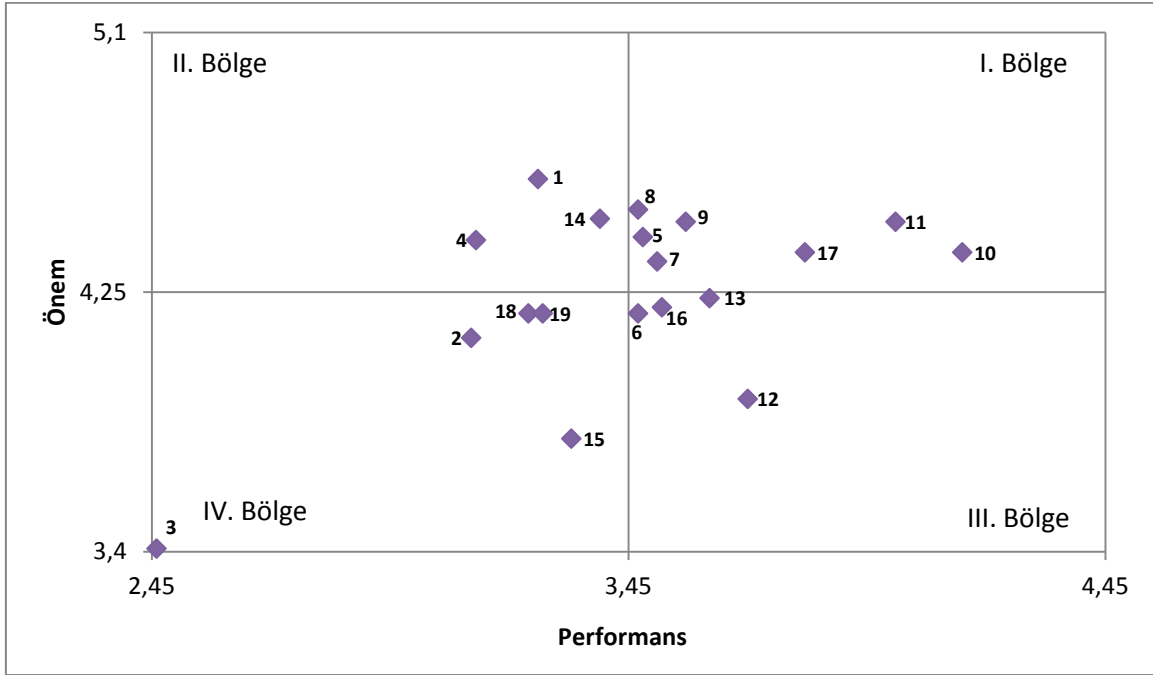
Boyut	No	İfadeler	Önem		Performans	
			Ort.	Std.	Ort.	Std.
Atık Yönetimi	1	Geri dönüşüm (karton, kâğıt, teneke, plastik, şişe vb.)	4,62	0,75	3,26	1,27
	2	Tek kullanımlık malzemeler yerine yeniden kullanılabilir malzemeler kullanılması	4,1	1,09	3,12	1,2
	3	Kullanılmış (ikinci el) geri dönüştürülebilir ürünlerin satın alınması/kullanımı (büro malzemeleri/el bezi vb.)	3,41	1,39	2,46	1,26
	4	İsrafi önlemek için yiyecekleri uygun porsiyonlarda sunma	4,42	0,9	3,13	1,34
	5	Mümkün olan işlemleri dijital ortamda yaparak kâğıt israfının önlenmesi	4,43	0,91	3,48	1,23
Hava Kalitesi	6	Kapalı alanların hava kalitesi açısından canlı bitkilerin	4,18	0,95	3,47	1,16
	7	Küften korunmak için ortamın nem miktarının düzenlenmesi	4,35	0,9	3,51	1,27
	8	Tercihen çevreci temizlik ürünlerinin kullanılması	4,52	0,83	3,47	1,18
	9	Bakterilerden korunmak için klimaları düzenli temizleme	4,48	0,75	3,57	1,24

Tablo 3. Yeşil Uygulamaların Önem ve Performans Derecesi (Devamı)

Boyut	No	İfadeler	Önem		Performans	
			Ort.	Std.	Ort.	Std.
Enerji Verimliliği	10	Otomatik sensörlü aydınlatmaları kullanma	4,38	0,97	4,15	1,1
	11	Enerji verimliliği olan araçları kullanma (buzdolabı, fotokopi makinesi)	4,48	0,8	4,01	1,08
	12	Yüksek enerji verimine sahip aydınlatma kullanma	3,9	1,2	3,7	1,11
	13	Sık kullanılmayan alanlarda (ofis, mutfak vb.) sıcaklığı uygun derecede tutma (ayarlama)	4,23	0,87	3,62	1,15
	14	Doğal (güneş) ışıktan maksimum verimi sağlama	4,49	0,8	3,39	1,31
Su Yönetimi	15	Odalardaki çarşafların ve havluların gerekli olmadıkça değiştirilmemesi	3,77	1,3	3,33	1,34
	16	Tuvaletlerde ve lavabolarda düşük akıma sahip muslukların kullanımı	4,2	1,06	3,52	1,17
	17	Tuvaletlerde ve lavabolarda sensörlü muslukların kullanımı	4,38	0,95	3,82	1,26
	18	Atık suları değerlendirme (bahçe sulama gibi)	4,18	1,11	3,24	1,37
	19	Su tüketimini minimize etmek için bölgeye uygun bitkilerin yetiştirilmesi	4,18	1,01	3,27	1,35

Önem ifadeleri için 1=Önemsiz...5=Çok Önemli; Performans ifadeleri için 1=Hiç...5=Mükemmel

İfadelere yönelik olarak Quadrant Analizi yapılmıştır. Koordinat düzleminde, önem değerleri "x", performans değerleri "y" değerlerini vermektedir. Önem ve performans ifadelerinin ortalamaları alınarak koordinat düzlemi dört bölgede incelenmektedir. Önem ifadelerinin ortalaması 4,25 iken, performans ifadelerinin ortalaması 3,45 bulunmuştur. Dolayısıyla işletmelerin performans düzeylerinin, katılımcıların verdikleri önem düzeyinden daha düşük olduğu söylenebilir. Şekil 1'de görüldüğü gibi I. Bölgede 7 ifade yer almaktadır. Bu bölgedeki uygulamalar yüksek önem ve performansa sahiptir. Bu bölgede uygulamaların mevcut durumlarının devam ettirilmeleri gerekmektedir. II. Bölgede ise 3 ifade bulunmaktadır. Bu bölgedeki uygulamalar yüksek öneme ve düşük performansa sahiptir. Dolayısıyla bu bölgedeki uygulamaların yatırım yapılarak mevcut performansın artırılması gerekmektedir. III. Bölgede 4 ifade bulunmaktadır. Bu bölgedeki uygulamalar ise yüksek performansa sahipken kısmen düşük öneme sahiptir. Bu bölgedeki uygulamaların takip edilmesi ve ileriki dönemlerde önem düzeyine göre hareket edilmesi gerekmektedir. IV. Bölgede ise 5 ifade yer almaktadır. Bu bölgede önem ve performans düşüktür. Uygulamalar düşük düzeyde tutulabilir.

Şekil 1. Katılımcıların Yeşil Uygulama Algularına Yönelik Önem-Performans Analizi

“Atık yönetimi” (4,20 >3,09), “Hava kalitesi” (4,38>3,50), “Enerji verimliliği” (4,30>3,78) ve “Su yönetimi” (4,14>3,43) boyutlarının önem ve performans ortalamaları farklılık göstermektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığının tespiti için Eşlenik Örneklem T-Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda bütün boyutların önem ve performans düzeyleri arasındaki farkların anlamlı olduğu ($p<0,001$) tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Önem-Performansa Yönelik Eşlenik Örneklem T - Testi Sonuçları

	Ort.	Std. Sapma	t-Değeri	df	Sig. (2-tailed)
AY - Önem	4,20	0,69	13,071	163	,000
AY - Performans	3,09	0,82			
HK - Önem	4,38	0,66	10,084	163	,000
HK - Performans	3,50	0,98			
EV - Önem	4,30	0,61	7,087	163	,000
EV - Performans	3,78	0,83			
SY - Önem	4,14	0,70	8,492	163	,000
SY - Performans	3,43	0,87			

Önem açısından çevresel uygulama boyutlarına katılımın yüksek olduğu görülmektedir. Bu boyutlara yönelik performans değerlendirmelerinin ise önem değerlerine göre nispeten düşük olduğu söylenebilir. Bu açıdan, ortalamalar arasında

en büyük farkın “Atık Yönetimi” boyutuna verilen önem ile performans (4,20>3,09) arasında olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çalıştıkları veya staj yaptıkları otellerin sınıfına göre çevresel performans ortalamaları açısından 4 ve 5 yıldızlı oteller arasında, 5 yıldızlı otellerin lehine fark görülmektedir. Farkın anlamlılığının tespit edilmesi için Bağımsız Örneklem T Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda “Atık Yönetimi”, “Enerji Verimliliği” ve “Su Yönetimi” boyutlarındaki farkın anlamlı ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. “Hava Kalitesi” boyutunda ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Otel Sınıflandırmasına Göre Çevre Performanslarının Karşılaştırılması

Otel Sınıflandırması	N	Ort.	Std. Sapma	Levene İstatistikleri		t Test İstatistikleri			
				F Değeri	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	
AY - Performans	4 Yıldızlı	39	2,86	0,846	0,116	0,733	-2,024	162	0,045*
	5 Yıldızlı	125	3,16	0,799					
HK - Performans	4 Yıldızlı	39	3,33	0,985	0,099	0,753	-1,298	162	0,196
	5 Yıldızlı	125	3,56	0,977					
EV - Performans	4 Yıldızlı	39	3,53	0,907	0,012	0,911	-2,106	162	0,037*
	5 Yıldızlı	125	3,85	0,798					
SY - Performans	4 Yıldızlı	39	3,18	0,996	1,893	0,171	-2,086	162	0,039*
	5 Yıldızlı	125	3,51	0,811					

Mülkiyet durumuna göre otel işletmelerinin performans ortalamaları arasında farklılık görülmektedir (Tablo 6). Ortalamalar arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığı tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (Oneway-ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonucunda bütün boyutlarda ortalamalar arası farkın anlamlı ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağının tespit edilmesi için Post-Hoc testlerinden LSD testi uygulanmıştır. Test sonucunda, “Atık Yönetimi”, “Hava Kalitesi” ve “Enerji Verimliliği” boyutlarında uluslararası zincir oteller ile bağımsız oteller arasında uluslararası zincir oteller lehine farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. “Su Yönetimi” boyutunda ise uluslararası zincir oteller ile ulusal zincir ve bağımsız oteller arasında uluslararası zincir oteller lehine farkın anlamlı olduğu görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Mülkiyet Durumuna Göre Çevre Performanslarının Karşılaştırılması

Mülkiyet Durumu			N	Ort.	Std. Sapma	F Değeri	Sig.	Farkın Kaynağı
AY - Performans	1	Bağımsız	67	2,93	0,805	3,085	0,048	3>1
	2	Ulusal zincir	42	3,07	0,797			
	3	Uluslararası zincir	55	3,3	0,819			
HK - Performans	1	Bağımsız	67	3,3	0,959	4,523	0,012	3>1
	2	Ulusal zincir	42	3,43	1,064			
	3	Uluslararası zincir	55	3,81	0,876			
EV - Performans	1	Bağımsız	67	3,55	0,918	5,325	0,006	3>1
	2	Ulusal zincir	42	3,82	0,796			
	3	Uluslararası zincir	55	4,03	0,676			
SY - Performans	1	Bağımsız	67	3,3	0,903	4,981	0,008	3>1-2
	2	Ulusal zincir	42	3,26	0,721			
	3	Uluslararası zincir	55	3,73	0,862			

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm ve çevre birbirini tamamlayan ve etkileyen iki olgudur. Çalışmada, otel işletmelerinin potansiyel çalışanları konumundaki lisans eğitimi alan turizm öğrencilerinin değerlendirmeleri ortaya koyulmuştur. Katılımcıların çevre uygulamalarına verdikleri önem ve çalıştıkları otellerin bu konulardaki performanslarını değerlendirmelerindeki ifadeler, Kim'in (2009) çalışmasında olduğu gibi "Atık Yönetimi", "Hava Kalitesi", "Enerji Verimliliği" ve "Su Yönetimi" boyutları altında incelenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, atık yönetimi açısından, katılımcıların geri dönüşüm konusuna verdikleri önem düzeyi yüksektir. Ancak, kullanılmış geri dönüştürülebilir ürünler konusunda otellerin performansının yeterli olmadığı da ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, çevreci temizlik ürünlerinin kullanılması ve klimaların düzenli temizlenmesi konularının yüksek düzeyde önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada, otel işletmelerinde otomatik sensör kullanılması en yaygın uygulama olarak dikkat çekmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, sensör sisteminin kurulumun oteller açısından yüksek maliyetler gerektirmemesi aksine kurulan sistemin otellere uzun vadede ciddi maliyet avantajı sağlayabileceği düşüncesinin yattığı tahmin edilmektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucu ise, çevreye verilen önem ile çevresel uygulamaların gerçekleştirilmesi arasındaki farktır. Çalışanlar çevresel konulara önem

vermesine rağmen maalesef bu önem işletmelerin uygulamalarına yeterince yansımamaktadır. Dolayısıyla çevresel konularla ilgili, hayata geçirilemeyen uygulamalar anlamını yitirmekte ve bu konulardan beklenen başarı ve fayda sağlanamamaktadır. Araştırmada özellikle atık yönetimi konusuna verilen önem ile performans arasındaki fark (4,20>3,09) dikkat çekicidir. Bu farktan, atık yönetimin işletmeler açısından önemli olduğu; ancak bu önemli konunun uygulanmasına yönelik eksiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç Erdoğan ve Barış'ın (2007) çalışmalarını destekler niteliktedir.

Araştırmaya göre, 5 yıldızlı otellerin 4 yıldızlı otellere; zincir otellerin de bağımsız otellere göre çevresel performans anlamında üstünlüğü söz konusudur. Bu sonuçlar Bohdanowicz'in (2005) çalışmasını destekler niteliktedir. Yine benzer bir durum otellerdeki su tüketimi konusunda da söz konusudur. Çalışmada zincir otel işletmelerinde suyun kullanımı ve tasarrufu anlamında daha dikkatli ve hassas olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Tortella ve Tirado'nun (2011) çalışmalarında da su tüketimi konusunda yönetsel kararların etkili olduğu ve zincire bağlı olarak işletilen otellerdeki su tüketiminin bağımsız olarak işletilen otellere göre daha az olduğunun ortaya koyulması, çalışmanın sonucunu destekler nitelikler.

Araştırmaya katılanların genellikle büyük otellerde çalışma isteği ve eğitim gördükleri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesinin staj yönetmeliğinin sadece 4 ve 5 yıldızlı otellerde staj yapılabileceğine dair maddesi araştırmanın kısıtıdır. 1, 2, 3 yıldızlı ve butik otelleri de kapsayacak şekilde daha geniş boyutta başka çalışmaların da yapılması araştırmacılara önerilebilir. Bu anlamda oteller arasında çevre yönetimi konusunda farklı karşılaştırmalar da yapılabilir. Ayrıca, otel dışındaki diğer turizm işletmelerinde de (özellikle yiyecek-içecek işletmeleri) benzer çalışmalar yapılarak yeni sonuçlar elde edilebilir. Çalışmanın sonucuna göre, otel yöneticilerine ve çalışanlarına çevreyle ilgili konularda daha duyarlı olmaları ve söz konusu duyarlılığın işletmelerdeki uygulamalara da yansıtılması konularında öneriler sunulabilir.

KAYNAKÇA

- Akova, O., Yaşar, A. G., Aslan, A. ve Çetin, G. (2015). Çalışanların Çevre Yönetimi Algıları ve Örgüt Kültürü İlişkisi: Yeşil Yıldızlı Otellere Yönelik Bir Araştırma, *Research Journal of Business and Management*, 2(2): 169-184.
- Almeida, M. D. M. A. (2013). Environmental Management in Tourism: Student's Perceptions and Managerial Practice in Restaurants From a Gender Perspective, *Journal of Cleaner Production*, 60: 201-207.
- Ayuso, S. (2006). Adoption of Voluntary Environmental Tools for Sustainable Tourism: Analysing the Experience of Spanish Hotels. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 13: 207-220.
- Byzcek, C. (2015). ISO 14001. *The Encyclopedia of Sustainable Tourism* (Editörler; Carl Cater, Brain Garrod ve Tiffany Low). UK: CABI.
- Bohdanowicz, P. (2005). European Hoteliers' Environmental Attitudes, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 46(2): 188-204.

- Chan, E. S. W. & Wong, S. C. K. (2006). Motivations for ISO 14001 in the Hotel Industry, *Tourism Management*, 27: 481-492.
- Chan, E. S. W., Hon, A. H. Y., Chan, W. & Okumuş F. (2014). What Drives Employees' Intentions to Implement Green Practices in Hotels? The Role of Knowledge, Awareness, Concern and Ecological Behaviour, *International Journal of Hospitality Management*, 40: 20-28.
- Chan, W. W. & Lam, J. (2001). Environmental Accounting of Municipal Solid Waste Originating From Rooms and Restaurants in the Hong Kong Hotel Industry, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 25(4): 371-385.
- Chan, W. & Wong, K. (2006). Estimation of Weight of Solid Waste: Newspapers in Hong Kong Hotels, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30(2): 231-245.
- Chou, C. J. (2014). Hotels' Environmental Policies and Employee Personal Environmental Beliefs: Interactions and Outcomes, *Tourism Management*, 40: 436-446.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Deng, S. & Burnett, J. (2002a). Water Use in Hotels in Hong Kong, *Hospitality Management*, 21: 57-66.
- Deng, S. & Burnett, J. (2002b). Energy Use and Management in Hotels in Hong Kong, *Hospitality Management*, 21: 371-380.
- Diñçer, M. Z. ve Gedik, S. (2010). Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımı İçinde İstanbul'daki 5 Yıldızlı Çok Uluslu Konaklama İşletmelerinin Çevre Duyarlılığının Değerlendirilmesi. *11. Ulusal Turizm Kongresi*, Ankara, 664-683.
- Dolmacı, N. ve Bulgan, G. (2013). Turizm Etiği Kapsamında Çevresel Duyarlılık, *Journal of Yaşar University*, 29(9): 4853-4871.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. (2013). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Emeksiz, M. (2007). Küçük Otel İşletmeleri ve Çevre Yönetimi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18): 141-156.
- Enz, C. A. & Siguaw, J. A. (1999). Best Hotel Environmental Practices, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 40(5): 72-77.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko)Turizm*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, N. & Barış, E. (2007). Environmental Protection Programs and Conservation Practices of Hotels in Ankara, Turkey, *Tourism Management*, 28: 604-614.
- Geerts, W. (2014). Environmental Certification Schemes: Hotel Managers' Views and Perceptions, *International Journal of Hospitality Management*, 39: 87-96.
- Gil, M. J. A., Jimenez, J. B. & Lorente, J. J. C. (2001). An Analysis of Environmental Management, Organizational Context and Performance of Spanish Hotels, *Omega*, 29: 457-471.
- Gössling, S. (2000). Tourism – Sustainable Development Option? *Environmental Conservation*, 27(3): 223-224.
- Gössling, S. (2002). Global Environmental Consequences of Tourism, *Global Environmental Change*, 12: 283-302.

- Güneş, G. (2011). Konaklama Sektöründe Çevre Dostu Yönetimin Önemi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20): 45-51.
- Gürol, N., Avcıkurt, C. ve Korkmaz, H. (2012). Tüketicilerin Çevre Duyarlılığı ve Konaklama Sektöründen Beklentileri, *Kazdağları III. Ulusal Turizm Sempozyumu*, Balıkesir, Dileksan Kâğıtçılık, 607-616.
- Han, X. & Chan, K. (2013). Perception of Green Hotels Among Tourists in Hong Kong: An Exploratory Study, *Service Marketing Quarterly*, 34(4): 339-352.
- Hsieh, Y. J. (2012). Hotel Companies' Environmental Policies and Practices: A Content Anaysis of Their Web Pages, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 24(1): 97-121.
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2012). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kınacı, B., Pehlivan, Nalan, A. ve Seyhan, G. (2011). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kim, S. H. (2009). An Investigation Into Hoyel Employees' Perception Of Green Practices (*Master of Science in Tourism and Hotel Management*). USA: University of Central Florida.
- Kirk, D. (1995). Environmental Management in Hotels, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 7: 3-8.
- Mensah, I. (2006). Environmental Management Practices Among Hotels in the Greater Accra Region, *Hospitality Management*, 25: 414-431.
- Nicholls, S. & Kang, S. (2012). Going Green: The Adoption of Environmental Initiatives in Michigan's Lodging Sector, *Journal of Sustainable Tourism*, 20(7): 953-974.
- Sünnetçioğlu, S. ve Yılmaz, B. S. (2015). İzmir'de Restoran Yöneticilerinin Sürdürülebilir Restoran İşletmeciliği Üzerine Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 5(1): 94-114.
- Tang, Z. (2015). An Integrated Approach to Evaluating the Coupling Coordination Between Tourism and the Environment, *Tourism Management*, 46: 11-19.
- Tortella, B. D. & Tirado, D. (2011). Hotel Water Consumption at a Seasonal Mass Tourist Destination. The Case of the Island of Mallorca, *Journal of Environmental Management*, 92: 2568-2579.
- Yen, C. H., Chen, Y. C. & Teng, H. Y. (2013). Perceptions of Environmental Management and Employee Job Attitudes in Hotel Firms, *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 12: 155-174.
- Wang, Y. F., Chen, S. P., Lee, Y. C. & Tsai, C. T. (2013). Developing Green Management Standards For Restaurants: An Application of Green Supply Chain Management, *International Journal of Hospitality Management*, 34: 263-273.
- ec.europa.eu/environment/emas/about/index_en.html (20/11/2015).
- "UNWTO Welcomes the Adoption of the Sustainable Development Goals"
media.unwto.org/press-release/2015-09-28/unwto-welcomes-adoption-sustainable-development-goals (1/11/2015).
- www.iso.org/iso/iso_14001_-_key_benefits.pdf (07/01/2016).